

Prof. dr hab. Sebastian Wojciechowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Zakład Studiów Strategicznych

Poznań, 13.05.2020 r.

Recenzja pracy doktorskiej

mgra Łukasza Szymankiewicza pt. „Terroryzm antyizraelski na przykładzie linii lotniczych EL AL” przygotowana pod kierunkiem dra hab. Adriana Siadkowskiego, prof. Akademii WSB

Recenzja obejmuje następujące części składowe: cele, przedmiot, hipotezy oraz pytania badawcze (punkt 1), metody badawcze i struktura rozprawy (punkt 2), podstawa źródłowa dysertacji (punkt 3), uwagi ogólne i szczegółowe (punkt 4) oraz konkluzje (punkt 5).

1. Cele, przedmiot, hipotezy oraz pytania badawcze

Głównym celem recenzowanej dysertacji doktorskiej jest analiza antyizraelskiego terroryzmu lotniczego przeprowadzona na przykładzie linii lotniczej El Al, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch powiązanych ze sobą komponentów. Pierwszym z nich jest rozpatrzenie zmian zachodzących w modus operandi sprawców ataków terrorystycznych na poszczególne cele infrastruktury linii El Al, natomiast drugim ewolucja izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego wobec aktów bezprawnej ingerencji. Tak nakreślony zamysł badawczy jest punktem wyjścia do wskazania celów szczegółowych „którymi są odpowiedzi na pytania dotyczące: źródeł i przyczyn zjawiska terroryzmu antyizraelskiego; terroryzmu w komunikacji lotniczej; utworzenia historycznego i analitycznego opisu ataków terrorystycznych z uwzględnieniem geopolitycznej pozycji Izraela i krajów sąsiednich” (s. 13 -

numer strony z wersji elektronicznej pracy).

Zaprezentowany powyżej cel główny rozprawy, podobnie jak cele szczegółowe, uznać należy za interesujące, oryginalne i wartościowe z naukowego punktu widzenia. Są one logiczne, spójne oraz cechuje je użyteczność praktyczna związana z możliwością wykorzystania izraelskich doświadczeń przez inne państwa cały czas borykające się z problemem terroryzmu lotniczego.

Główny problem badawczy zaprezentowano przy pomocy pytania badawczego zredagowanego w sposób następujący: jak zjawisko terroryzmu i jego ewolucje ukształtowało izraelski system ochrony lotnictwa cywilnego, jego przeciwdziałanie i zwalczanie na przykładzie linii lotniczych El Al? Rozszerzeniem, a zarazem doprecyzowaniem powyższego zapytania jest sześć problemów szczegółowych również przedstawionych w formie pytań:

1. Jakie cechy charakteryzują terroryzm antyizraelski, które umożliwiają wyróżnienie go, jako odrębny rodzaj terroryzmu?
2. Jaka jest polityka Izraela w celu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego?
3. Jakie motywy decydują o wybieraniu przez terrorystów za cel ataku linię El Al?
4. W jaki sposób na przestrzeni lat zmieniał się paradygmat terroryzmu wymierzonego w linie lotnicze El Al?
5. Jakie zagrożenia dla bezpieczeństwa lotnictwa cywilnego determinują ukształtowanie izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego?
6. Jakie są opinie ekspertów dotyczące poszczególnych elementów izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego?

Koresponduje z tym aż siedem hipotez badawczych:

1. Ze względu na położenie geopolityczne i historię Izraela oraz źródeł i motywów ataków terrorystycznych wymierzonych w to państwo, mogą istnieć podstawy do wyodrębnienia z ogólnego terminu terroryzmu, terroryzmu antyizraelskiego.
2. Atak terrorystyczny na poszczególne elementy wchodzące w skład infrastruktury linii lotniczej może charakteryzować się wysoką efektywnością. Statek powietrzny jest potencjalnym doskonałym celem ataku terrorystycznego z powodu możliwości spowodowania dużych strat

materialnych, wysokiej liczby ofiar oraz znacznego zainteresowania mediów i opinii publicznej.

3. Teoretyczna łatwość i szereg potencjalnych scenariuszy przeprowadzenia ataku utrudnia przeciwdziałanie aktom bezprawnej ingerencji w lotnictwie cywilnym, w tym atakom terrorystycznym.
4. W przypadku ataków terrorystycznych na linie lotnicze El Al można wyszczególnić co najmniej dwie epoki, które charakteryzowały się odmiennym paradygmatem terroryzmu.
5. Izraelski system ochrony lotnictwa cywilnego w głównej mierze opiera się na przeciwdziałaniu aktom terrorystycznym, które zostały sklasyfikowane jako zagrożenie utożsamiane z żywotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego i narodowego.
6. W niektórych przypadkach terroryzm może wywoływać pozytywne zjawiska i przyczyniać się do integracji poszczególnych zbiorowości społecznych, które odczuwają zagrożenie terrorystyczne w sposób pośredni lub bezpośredni. W kontekście terroryzmu antyizraelskiego i terroryzmu lotniczego, wysoki poziom zagrożenia skutkuje wysokim poziomem motywacji funkcjonariuszy i pracowników zaangażowanych w poszczególne systemy ochrony, np. kontroli bezpieczeństwa, którzy pomimo uciążliwości stosowanych metod ochrony, uważają owe metody za efektywne.
7. W izraelskim systemie lotnictwa cywilnego mogą istnieć elementy, których implementacja do systemu europejskiego wpłynęłaby pozytywnie na poziom bezpieczeństwa lotnictwa cywilnego na terenie Polski.

Zdecydowana większość z powyższych hipotez badawczych została zredagowana w sposób prawidłowy i interesujący poznawczo. Niektóre jednak wymagają komentarza lub doprecyzowania. W przypadku pierwszej hipotezy podkreślić należy, iż pojęcie - terroryzm antyizraelski - jest już od dawna używane w literaturze przedmiotu, podobnie jak np. terroryzm antyamerykański. Odrębną kwestią jest jednak jego odróżnienie od terroryzmu antyżydowskiego czy antyjudaistycznego. Rozpatrując czwartą z hipotez wskazać należy dokładniej jakie „dwie epoki” Autor ma na myśli i na czym polega „odmienny paradygmat terroryzmu”. Natomiast w przypadku piątej hipotezy doprecyzować trzeba czym różni się bezpieczeństwo wewnętrzne od narodowego? W szóstej bardzo słusznie podkreślono tzw. pozytywny wpływ terroryzmu, a w ostatniej

trafnie stwierdzono, iż izraelskie doświadczenia antyterrorystyczne mogą stanowić znaczącą implementację dla rozwiązań europejskich (i nie tylko) - szkoda jednak, że nie wskazano tutaj żadnego konkretnego przykładu.

2. Metody badawcze i struktura rozprawy

Recenzowana praca składa się z: wstępu; siedmiu rozdziałów; zakończenia; wykazu skrótów; spisu tabel, wykresów, schematów i rysunków zawartych w pracy; bibliografii oraz załączników. Poszczególne części rozprawy są ze sobą logicznie powiązane i stanowią spójną całość. Mankamentem jest jednak fakt, że nie posłużono się terminologią rozdziałów lub części. We wstępie zaprezentowano przesłanki wyboru tematu i jego szerszy kontekst oraz argumenty przemawiające na rzecz analizy właśnie takiego pola badawczego.

Podstawy warsztatowe pracy omówiono w pierwszej części pt. „Metodologia badań”, gdzie przedstawiono między innymi przedmiot, cel oraz istotę problemu badawczego, hipotezy, metody i techniki badawcze zastosowane w dysertacji oraz stan dotychczasowych badań. Wśród użytych metod wskazano na: metodę analizy, instytucjonalno-prawną, systemową, historyczną (a dokładnie rzecz biorąc historyczną analizę procesu ewolucji terroryzmu lotniczego), metodę wywiadu narracyjnego S. Kvale oraz badań ankietowych. W dalszej części narracji szczegółowo wyjaśniono wskazane metody i ich zastosowanie.

Rozdział drugi „Bezpieczeństwo a terroryzm” koncentruje się wokół charakterystyki dwóch powyższych kategorii badawczych. W sposób kompetentny wyjaśniono tutaj pojęcie bezpieczeństwa oraz wskazano jego zakres, scharakteryzowano typologie bezpieczeństwa, a także najważniejsze koncepcje i ujęcia teoretyczne dotyczące rozpatrywanego zagadnienia. Autor wykazał się nie tylko rozległą wiedzą, ale także umiejętnością selekcji i syntezy złożonego problemu badawczego słusznie wskazując na przykład na istotę pojęcia bezpieczeństwa czy występowanie pozytywnych i negatywnych jego aspektów. W dalszym toku rozważań przedstawiono teoretyczne elementy terroryzmu, w tym definiowanie tego pojęcia, jego przyczyny, typologie czy cele działania sprawców.

Bardzo ważnym i wartościowym komponentem dysertacji było przeprowadzenie przez Autora własnych badań oraz analiz dotyczących na przykład 52 ataków terrorystycznych wymierzonych w izraelskie linie lotnicze El Al w latach 1968–2012. Badania te zostały zrealizowane z wykorzystaniem trzech głównych źródeł informacji: Global Terrorism Database (GTD), materiałów zgromadzonych przez izraelskiego badacza H. Avihai -, „Chronology of aviation terrorism: 1968–2004” oraz treści opublikowanych w „International Institute for Counter-Terrorism” - praca M. Whine, „Terrorist Incidents against Jewish Communities and Israeli Citizens Abroad, 1968–2003”.

Koresponduje z tym rozdział trzeci zatytułowany „Terroryzm antyizraelski i jego zwalczanie”. Dokonano w nim analizy sytuacji geopolitycznej Izraela, występujących tam uwarunkowań wewnętrznych oraz militarnych, a także scharakteryzowano konflikt izraelsko-palestyński traktowany jako determinant położenia geopolitycznego i kultury politycznej Izraela w kontekście bezpieczeństwa narodowego. Bardzo ważną poruszoną kwestią jest też przeanalizowanie zamachów terrorystycznych mających miejsce na terytorium Izraela. Zostało to przeprowadzone z uwzględnieniem trzech ściśle powiązanych ze sobą płaszczyzn badawczych to znaczy antyizraelskiego: terroryzmu regionalnego, terroryzmu międzynarodowego oraz terroryzmu wewnętrznego.

Interesującym komponentem jest ponadto ukazanie postrzegania problematyki bezpieczeństwa przez Izrael, w tym omówienie sposobów ograniczania i eliminowania terroryzmu, izraelskiej doktryny wojennej Diffused Warfare i metody Urbicide rozpatrywanych jako przykłady walki w konflikcie asymetrycznym. Bezpośrednio związane jest z tym również przedstawienie podmiotów odpowiedzialnych za przeciwdziałanie terroryzmowi, choćby poprzez pryzmat jednostki specjalne Izraelskich Sił Obronnych czy jednostki specjalnej Policji i Policji Granicznej (MAGAV).

Jednym z kluczowych komponentów pracy doktorskiej jest rozdział czwarty „Terroryzm lotniczy”. Autor wyjaśnił w nim podstawowe pojęcia oraz przedstawił ich ewolucję, scharakteryzował problem bezpieczeństwa i ochrony cywilnej komunikacji lotniczej, a także omówił zagadnienie terroryzmu lotniczego ze szczególnym uwzględnieniem następujących kwestii: historyczny proces ewolucji terroryzmu lotniczego, systematyka terroryzmu lotniczego,

atrakcyjność statku powietrznego i elementów infrastruktury lotniczej jako potencjalnych celów ataku terrorystycznego, konsekwencje ataków terrorystycznych na lotnictwo cywilne oraz międzynarodowe konwencje dotyczące bezpieczeństwa i ochrony lotnictwa cywilnego przed aktami bezprawnej ingerencji.

Kolejna ważka część dysertacji „Akty terrorystyczne wymierzone w izraelskie linie lotnicze EL AL” odnosi się do problematyki infrastruktury i floty linii EL AL oraz wymierzonych w nią ataków terrorystycznych rozpatrywanych między innymi z perspektywy: miejsca przeprowadzonego ataku, sprawców - organizacji terrorystycznej, szczegółowego celu ataku, daty, wykorzystanych metod i narzędzi działania, a także liczby osób zabitych i rannych. Takie kompleksowe ujęcia pozwala na dogłębne i profesjonalne scharakteryzowanie rozpatrywanego zagadnienia.

Jego dopełnieniem są treści zawarte w szóstym rozdziale, który nosi tytuł „Izraelski system ochrony lotnictwa cywilnego przed aktem bezprawnej ingerencji”. Jest to następny rozdział mający fundamentalne znaczenie zarówno dla konstrukcji pracy, jak i jej merytorycznej zawartości. Mgr Łukasz Szymankiewicz omówił w nim podstawowe funkcje państwa Izrael w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w lotnictwie cywilnym z wyodrębnieniem ich kontekstu zewnętrznego i wewnętrznego. Zaprezentował także analizę porównawczą dotyczącą ukazania jak funkcjonuje system ochrony lotnictwa cywilnego przed aktem bezprawnej ingerencji na przykładzie Polski i Izraela odnosząc się zarówno do uwarunkowań prawnych, instytucjonalnych, jak i strukturalnych, w tym na przykładzie: kontroli dostępu jako elementu operacyjnego, różnych wymiarów kontroli bezpieczeństwa, zadań patroli, wywiadu i profilowania behawioralnego.

W ostatnim - siódmym rozdziale „Ocena izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego” zaprezentowano przeprowadzone badania ankietowe oraz szczegółowo scharakteryzowano ich wyniki odnosząc się między innymi do takich elementów, jak: ochrona lotnictwa cywilnego w sensie globalnym, ocena izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego, ocena skuteczności europejskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego, polski system ochrony lotnictwa cywilnego z uwzględnieniem lotów wysokiego ryzyka czy ocena potrzeby zmian w systemie europejskim. Przeprowadzone badania oraz

szczegółowa i kompetentna analiza ich wyników w sposób bardzo znaczący zwiększyła wartość merytoryczną dysertacji nadając jej nie tylko charakter deskryptywny, ale również analityczno-badawczy.

Merytorycznym zwieńczeniem pracy jest „Zakończenie”. Dokonano w nim podsumowania oraz weryfikacji zaprezentowanych we wstępie hipotez. Autor słusznie wnioskuje, że „permanentne zagrożenie atakami terrorystycznymi i ryzyko konfliktu zbrojnego z państwami sąsiedzkimi wpływa na kulturę polityczną, którą również kształtują elity wywodzące się ze środowiska wojskowego. Problemów w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego przysparza również wielorakość grup społecznych, które obecnie można przedstawić jako wieloaspektową mozaikę(ę - S.W.) różnych podgrup etnicznych z wyraźną dominacją Żydów, którzy posiadają przewagę liczebną oraz polityczną. Ze względu na liczne konflikty i napięcia między poszczególnymi grupami, jednym z elementów spajających społeczeństwo jest permanentne poczucie zewnętrznego zagrożenia” (s. 310).

Trafna i interesująca jest również konkluzja, że „poziom ochrony statków powietrznych wymusił na terrorystach zmianę celów ataku, gdzie obecnie największe zagrożenie dotyczy samego portu lotniczego, szczególnie strefy ogólnodostępnej, natomiast w kontekście medialności terroryści dążą do wywołania jedynie jak największe(go - S.W.) poczucie(/a - S.W.) strachu, któremu towarzyszą wydarzenia medialne, dlatego w tym kontekście odrzuca się już próbę mediacji. W przypadku linii El Al, oprócz atrakcyjności jako cel ataku wyrażającej się poprzez stanowienie elementu infrastruktury lotnictwa cywilnego, wyróżnić należy również wymiar symboliczny. El Al walnie przyczyniał się do powstawania państwowości Izraela i jest kojarzony jako jeden z symboli państwa”. Powyższa argumentacja jest potwierdzeniem hipotezy zakładającej, że „atak terrorystyczny na poszczególne elementy wchodzące w skład infrastruktury linii lotniczej może charakteryzować się wysoką efektywnością. Statek powietrzny jest potencjalnym doskonałym celem ataku terrorystycznego z powodu możliwości spowodowania dużych strat materialnych, wysokiej liczby ofiar oraz znacznego zainteresowania mediów i opinii publicznej” (s. 311-312).

3. Podstawa źródłowa dysertacji

Zawarty w pracy wywód oparty jest na zrealizowanych badaniach, przeprowadzonych analizach, a także wykorzystaniu różnorodnej bazy źródłowej. Jej dobór oraz zastosowanie jest prawidłowe. Uwzględniono najważniejsze źródła dotyczące analizowanej problematyki. Ich katalog jest bogaty oraz różnorodny i dotyczy opracowań sporządzonych w języku polskim oraz angielskim. Zostały one podzielone na kilka części składowych, takich jak: „monografie i opracowania”, „artykuły w wydawnictwach zwartych i wydawnictwach ciągłych”, „akty prawne”, „strony internetowe”, „inne materiały”.

Tak formuła, a w szczególności jej kolejność budzi jednak wątpliwości ponieważ w pierwszej kolejności powinny być wymienione „akty prawne” jako źródła zdecydowanie najważniejsze z merytorycznego punktu widzenia, a dopiero później należało wskazać inne ich rodzaje. Co najmniej polemicznym zabiegiem jest też wspólne rozpatrywanie „artykułów w wydawnictwach zwartych i wydawnictwach ciągłych”. Znacznie lepszym rozwiązaniem byłoby ich rozdzielenie. Natomiast w przypadku źródeł internetowych zamieszczonych w bibliografii należało ze względu na częste modyfikacje podać datę pobrania danego dokumentu czy opracowania.

Bardzo znaczącym wzbogaceniem dysertacji jest przeprowadzenie przez Autora badań własnych. Pierwsze z nich to ankieta zrealizowana wśród operatorów kontroli bezpieczeństwa, którzy stanowią wąską i wyspecjalizowaną grupę odpowiedzialną za fizyczną ochronę lotnictwa cywilnego. Natomiast drugie badanie miało charakter jakościowy i opierało się na wywiadach z ekspertami z zakresu ochrony lotnictwa cywilnego. W obu przypadkach respondenci zaznaczyli, że „izraelski system ochrony lotnictwa cywilnego jest skuteczny i adekwatny do poziomu zagrożenia, również europejski system ochrony został oceniony wysoko. Jako wartościowe elementy mogące wzmocnić europejski system wskazano profilowanie behawioralne i tajną obserwację. Oprócz skuteczności obu metod podkreślono, że jest to idealny kompromis pomiędzy skuteczną metodą ochrony i kontroli bezpieczeństwa, a ograniczeniem bezpośredniej ingerencji w wolność osobistą pasażera” (s. 314). Taka konkluzja to potwierdzenie hipotezy zakładającej, iż w izraelskim

systemie ochrony istnieją elementy, których implementacja do systemu europejskiego wpłynęłaby pozytywnie na poziom bezpieczeństwa lotnictwa cywilnego, w tym na terenie Polski.

Słusznie dodając, iż „analiza antyizraelskiego terroryzmu lotniczego na przykładzie linii El Al stanowiła nie tylko próbę uzupełnienia luki poznawczej z zakresu terroryzmu antyizraelskiego, terroryzmu lotniczego i izraelskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego, ale podejmowała również wyzwanie, jakim jest dążenie do poszukiwania skutecznych metod udoskonalenia europejskiego systemu ochrony lotnictwa cywilnego z ograniczeniem negatywnych skutków sekurytyzacji, gdzie istotny jest balans pomiędzy bezpieczeństwem a wolnością gospodarczą portów i linii lotniczych, oraz swobodą obywatelską pasażerów” (s. 314-315).

4. Uwagi ogólne i szczegółowe

Recenzowana praca stanowi przykład umiejętnego i wartościowego pod względem naukowym zespolenia sfery teoretycznej oraz doświadczeń praktycznych Autora. Porządkuje, a w wielu aspektach poszerza naszą wiedzę na temat prezentowanych zagadnień będąc równocześnie podstawą i punktem wyjścia do dalszych badań prowadzonych w tym zakresie tematycznym. Dysertacja ma charakter oryginalnego opracowania, które zostało przygotowane ze znajomością aparatu naukowego.

W pracy dokonano interesującego zespolenia dwóch ważnych problemów badawczych. Pierwszy z nich dotyczy bezpieczeństwa w ruchu lotniczym, a drugi koncentruje się wokół problematyki terroryzmu antyizraelskiego rozpatrywanego na przykładzie linii lotniczych EL AL.

Wśród uwag ogólnych i szczegółowych wymienić można następujące kwestie:

- Na gruncie stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa międzynarodowego pojęciem właściwszym jest termin „państwo”, a nie „kraj”. Należy zatem przereklamować stwierdzenia typu: „krajów sąsiednich” (s. 13).
- W rozdziale drugi Autor bardzo słusznie odwołał się do formuły czterech pytań badawczych Paula Williama: Czym jest bezpieczeństwo?, Czyje

bezpieczeństwo jest istotą rozważań?, Co wchodzi w skład zagadnień bezpieczeństwa?, Jakie są metody zapewnienia bezpieczeństwa? Co raz częściej jednak powyższy katalog jest rozszerzany o jeszcze jeden komponent dotyczący pytania - Jakie są obecnie najważniejsze wyzwania czy zagrożenia dla bezpieczeństwa? (np. bezpieczeństwa linii lotniczych).

- „W nauce zachodniej, bezpieczeństwo narodowe pojmowane jest tożsamo z bezpieczeństwem państwa (ang. *state security*); pojęcia te stosowane są zamiennie również w literaturze polskiej. Nie jest to błędem, jednak nie wyczerpuje wszystkich opcji, ponieważ bezpieczeństwo państwa w sytuacji państwa wielonarodowego niekoniecznie musi w swojej wizji uwzględniać bezpieczeństwo narodu lub narodów współtworzących dane państwo, może wystąpić również sytuacja, w której naród współtworzący dane państwo będzie wręcz traktowany jako zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa” (s. 34-35). Zatem nie można traktować bezpieczeństwa narodowego jako synonim bezpieczeństwa państwa (jest to błąd) ponieważ, jak słusznie stwierdzono w obrębie danego państwa mogą zamieszkiwać różne narody, podobnie jak istnieje wiele narodów pozbawionych własnej państwowości.

- W pełni należy się zgodzić z konkluzją Autora, głoszącą, że „terroryzm nie jest pojęciem niezmiennym i monolitycznym, charakteryzuje go dynamika i zmiana metod, narzędzi i celów na przestrzeni czasu oraz wieloaspektowość i różnorodność nurtów” (s. 84). Tak sytuacja znacząco utrudnia nie tylko zwalczanie powyższego zagrożenia, ale także jego naukową analizę.

- Rozpatrując ważny aspekt jakim jest położenie geopolityczne Izraela w większym stopniu należało zwrócić uwagę na szczególnie istotny w tym przypadku wymiar geostrategiczny (s. 86 i n.).

- Autor bardzo trafnie podkreśla, że „ze względu na liczne konflikty i napięcia między poszczególnymi grupami, jednym z elementów spajających społeczeństwo jest permanentne poczucie zewnętrznego zagrożenia. Zagrożenia (w kontekście niniejszej rozprawy – terroryzm) oprócz ewidentnej funkcji dezintegracyjnej, posiadają również funkcję integracyjną, charakteryzującą się tzw. syndromem wspólnego wroga, która będąc odpowiednio silna pozwala na przełamanie wcześniejszych uprzedzeń, nie zważając na odmienne interesy, poglądy polityczne, różnice kulturowe, etniczne oraz religijne” (s. 92).

- Zaznaczyć należy, iż obecnie Hezbollah to nie tylko znaczący aktora na bliskowschodniej scenie politycznej czy jedna „z największych i najsilniejszych organizacji terrorystycznych na świecie” (s. 101), ale to także struktura posiadająca między innymi dzięki wsparciu ze strony Iranu znaczące siły militarne liczące według różnych źródeł od 20 do 45 tys. bojowników wyposażonych w nowoczesny sprzęt. Są on zaangażowani na przykład w trwający cały czas konflikt syryjski.

- Bardzo wartościowe z merytorycznego, ale też praktycznego punktu widzenia są krótkie akapity podsumowujące zamieszczane pod koniec poszczególnych części pracy.

- Podając pierwszy raz określone nazwisko należy je poprzedzić pełnym imieniem np. s. 21 i n.

- Drobne błędy redakcyjne np. „można przedstawić jako wieloaspektową mozaiką różnych podgrup” (s. 310) czy „w izraelskim systemie **olc** mogą istnieć elementy” (s. 314).

- Błędny zapis choćby - Malak K., Typologia bezpieczeństwa. Nowe wyzwania, „Stosunki międzynarodowe” (s. 346).

- Niepasujące określenia publicystyczne np. „rzesza naukowców” (s. 9).

5. Konkluzje

Podsumowując pragnę podkreślić, że oceniana dysertacja zarówno pod względem merytorycznym, jak i warsztatowym odpowiada określonym normom oraz standardom. Jest to praca oryginalna, która stanowi istotny wkład w rozwój badań dotyczących bezpieczeństwa w ruchu lotniczym oraz terroryzmu antyizraelskiego rozpatrywanego na przykładzie linii lotniczych EL AL.

Recenzowana dysertacja to samodzielne, nowatorskie i bardzo wartościowe z naukowego punktu widzenia opracowanie spełniające wymagania stawiane przez Ustawę o Stopniach i Tytułach Naukowych (szczegółowe uzasadnienie zamieszczono w tekście recenzji). W związku z tym, wnoszę o dopuszczenie mgra Łukasza Szymankiewicza do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Sebastian Wojciechowski

